

Jan. Langerholc

Joža od Save

Ilustriral H. Smrekar

»Če ne boš priden in ne boš ubogal, bo prišel Joža od Save, pa te bo odnesel.«

Tako so njega dni strašile naše matere tam okrog Sv. Duha in Žabnice svoje mlade, nadobudne poredneže.

Joža od Save! Moram takoj povedati, da beseda »od Save« pomeni vasi od Kranja do Medvod, tostran in onstran Save, po domače povedano, zemljepisno izraženo pa vse vasi od Kranja do Medvod na desnem in levem bregu Save. V eni tistih vasi je bilo doma strašilo otrok, Joža od Save. Bil je že star, kosmat in poraščen dedec. Vedno je mrmral sam s seboj in brundal svojo: »Te ujamem, te oskubim, te snem, te ujamem, te oskubim, te snem...«

Komu bi ne zatrepetalo srce ob tej grožnji. Ta grdi, kosmati in grbavi dedec naj me ujame in me sne! Zato je bil strah otrokom pri Sv. Duhu in še daleč naokoli. Kogar je pograbila njegova roka, vsak se je plašno zvijal in cvilil in se zadiral na vsa usta in v vseh mogočih glasovih, tudi grizel in ščipal, če se je dalo, samo da je kosmati Joža odjenjal in popustil.

Pravijo, da Joža ni bil vedno prismojen, ampak da je bil svojčas pameten in razumen dečko. Zato so ga poslali starši v šole, da bi kdaj novo mašo zapel. Pa pravijo, da so šole hude. No, sedanje dni menda niso tak bavljav, ko se otroci vseh predmetov uče lahko v domačem, materinem jeziku, ali njega dni je bilo to drugače. Komaj si prestopil prag domače hiše, že si se moral sprijazniti in pokoriti z nemščino, če si hotel kdaj zapeti »Dominus vobiscum«. Profesorji, trdi Nemci, niso bili usmiljeni, prizanesljivi in ljubezni polni do slovenskih otrok. Le s pridnostjo in vztrajnostjo, včasih tudi z zvijačnostjo so si morali naši dijački pridobiti naklonjenost svojih profesorjev.

Če bi vam hotel naštevati zglede pridnosti, vztrajnosti in nadarjenosti, s katero so naši dijački prejšnjih dni kljubovali nemškim profesorjem, bi se jaz utrudil s pripovedovanjem in vi pa z branjem ali s poslušanjem mojega popisovanja. Zato naj vam samo na kratko zapišem, kako je neki slovenski dijaček z zvijačnostjo ukrotil nemškega profesorja in si pridobil njegovo naklonjenost za vse čase.

Ta reč se je izvršila takole: Starši so poslali v šole fantka, ki je obetal s svojo nadarjenostjo, da bo dosegel visoko čast in imenitno službo. Dečko se je pridno učil, samo pri enem profesorju, trdem in strogem Nemcu, ni šlo, pa ni šlo. Če se je še tako dobro pripravil, če je tudi mislil, da je dobro odgovarjal: pri tem profesorju ni prišlo do drugega reda kakor do »eveka«, po današnje povedano. Odličnjak bi bil lahko fant, če bi tistih nesrečnih »evekov« v nemščini ne bilo.

Toda »Bog Kranjca ne zapusti, samo da malo nemško zna«, smo včasih rekli. Danes ne vem, če še smemo tako govoriti. Naj bo, kakor hoče, našega študenta, že višješolca, Bog v tistih dneh ni zapustil. Opozoril ga je na slabost ali recimo na navado tistega profesorja, ki je hodil redno vsak dan poleti in pozimi po isti poti na sprehod. Sredi trde zime, v divjem snežnem metežu, je čakal študent na svojo žrtev. Čakal jo je in jo pričakal. Dobro se je oborožil z masko. Pa ne s plinsko, za njegove potrebe in namene je zadostovala navadna

maska vsakoletne predpustne kakovosti. Z masko oborožen je tam pod Rožnikom nekje planil na profesorja, ga podrl na tla, ga pošteno obsul s snegom, potem pa pobegnil v grmovje in v snežni metež. V primerni oddaljenosti je odložil masko, stopil spet na pravo človeško pot in prišel do svojega profesorja, ko si je ravno sneg otepal s svoje obleke.

»Kaj pa se je zgodilo, gospod profesor, ali ste padli?« je začel z vso prijaznostjo in zgovornostjo nagovarjati svojega, kar recimo, sovražnika.

»Ah, kaj padel!« je začel razkladati profesor svojo dogodivščino. »kaj padel! Mirno grem na sprehod svojo pot, pa plane proti meni tuj človek, me napade, vrže v sneg in me divje okepa, potem pa zbeži v gozd. Grozno! — Dobro, da še kaj hujšega ni bilo!«

»Torej tako!« se razhudi dijak, »naše profesorje napadajo! In pri belem dnevu! Kje pa je policija! Precej grem naznanit! Še nocoj ga morajo dobiti falota! Še nocoj! Takoj grem naznanit.«

Tako se je študent jezil in zraven otepaval profesorja.

Takrat mu je v srce zlezel. Od tistega dne ni bilo večjih prijateljev kakor tista uboga študentska para in njegov profesor.

Menda se je tudi Jožu godilo podobno v šolah. Že na višji gimnaziji ga je začel preganjati profesor nemščine, siromak Joža pa zgoraj opisanih zdravil še ni poznal, pa je moral na svojo sramoto sredi študija prejenjati. To ga je tako potrló, da je obesil šole na kol. Omračil se mu je um in ni bil več za nobeno pametno rabo in porabo. Zapustil se je, skrival se je svojim rojakom, le lakota ga je prignala spet nazaj med ljudi. Ostalo mu je pa nekaj za spomin na čase njegovega šolanja in na dni njegovega hrepenenja.

»Mati, kako bom jaz pridigoval, ko bom duhovnik! Vse me bo poslušalo, vse občudovalo.«

Tako se je nekaterikrat ustil pred materjo, ki se je že v duhu veselila sina duhovnika in govornika. Da, njen Joža bo govoril, kakor bi rožice sadil, njen Joža bo s svojo besedo mehčal trda in kamenita srca. Kako ga bodo ljudje poslušali, kako bodo tudi njo, njegovo mater, blagovali!

Toda nesreča je zaobrnila vse pričakovanje na drugo pot.

Veselje do pridigovanja je Jožu ostalo. Če ni nastopal na prižnici, je pa pridigoval po cele dneve tam na ravninah Sorškega polja ali tudi po gostilnah. Obiskoval je bližnja in daljna božja pota in kadar ga je pot zanesla v gostilno, pa so bili tam ljudje, ki so Joža poznali, pa so ga nagovorili za pridigo. Po pridigi je pa vzel klobuk v roke, šel od človeka do človeka in prosil za majhen dar. Vsi so mu radi dajali. Zlasti če so od navzočih na tihem zvedeli za njegovo usodo.

Kolikokrat se ga spominjam, kako je govoril sosedovemu Janezu, ko je zvedel, da je dovršil osmo šolo in da ga domači nagovarjajo, naj gre v semenišče, kjer bo zrastel za dušnega pastirja.

»Ali boš šel?« ga je nagovarjal. Joža je namreč tikal vsakega, kdor se ni bil duhovni gospod.

»Ne vem. Nič me ne veseli,« ga je dražil Janez, ki je imel svoj cilj pred seboj že odločen.

»Zakaj te ne veseli? Goldinar boš imel vsak dan, pa še mašo.«

Joža je cenil duhovniški stan, kakor je med nami še dosti takih tičev, po dohodkih, po goldinarjih.

»Goldinarje lahko služim tudi drugod, pa mi še maševati ne bo treba.«

»Že vidim: molitve se bojiš!« se je skrival Joža, ko je videl, da ni potipal za pravo žilico. »Boš pa lepo pridigoval.«

»Kaj bo pa potem?« je malomarno vpraševal Janez.

»Kaj! Norec! Hvalili te bodo po desetih farah naokrog.«

»Briga mene hvala!« je mučil dijak vsiljivega Joža.

V tem se je prikazala na pragu hišna mati.

»No, Joža, ali bo kaj?« je radovedno vpraševala.

»Nič dobrega, mati,« je zagodrnjal Joža na stavljeno vprašanje.

»Pa bi mu ti malo zapridigoval, glavaču.«

»Mu nič ne pomaga. Z nobeno besedo mu ne morem blizu.«

»Le še poskusi. Brez muje se še čevelj ne obuje.«

»Bom pa raje tebi nekaj povedal, mati.«

»Kakor veš, da je prav.«

Joža se je vstopil v hiši doli k vratom in se postavil tako kot govornik. Govoril je res kakor pridigar in vmes strašno pljuval. To je bila njegova navada.

»Ti, mati,« je začel, »gotovo si že slišala ali brala o dobri in sveti materi Moniki. Sina je imela, kakor ga imaš ti, sina hudobnega in navihanega, sina Avguština. Velike preglavice ji je delal, sive lasje ji je stavil v glavo, mnogo grenkih in bridkih ur je prestala radi njega. Ali Monika ni obupala, molila je dneve in noči, jokala je dneve in noči, klečala in klicala k Bogu za

svojega porednega sina Avguština. Ti, mati, imaš prav tako sina, porednega in izgubljenega. Nisi ga spridila ti, šole so ga pokvarile in ga speljale na napačno pot. Moli kakor nekdam Monika in kakor je ta žena izmolila sebi sina svetnika, sv. Avguština, sina materinih molitev in solza, tako glej, da boš tudi ti, mati, kdaj Bogu pripeljala svojega sedaj izgubljenega sina, ne Avguština, ampak Janeza.«

»Sedaj pa ti, študent, izgubljena duša, poglej svojo mater, ki se je že veselila, da te bo gledala mašnika pred oltarjem, poglej svojo mater z očmi dobrega in najdenega sina. Napravi svoji materi veselje, katerega že leta od tebe pričakuje. Že ko si se ji rodil, je mislila nate, duhovnika. Daj Bogu, kar je božjega, materi pa, kar je materinega. Ko bom prišel čez leto in dan naokrog, glej, da te bom našel v črni suknji, mater pa v smehu in veselju. Z Bogom, študent Janez, z Bogom ti, njegova mati!«

Tako ju je pral in pestil in seveda za to tudi primeren dar dobil. Potem pa jo je odkuril naprej po svojih beraških potih s svojim jezikom služiti si vsakdanjega kruha...

Rekel sem, da je bil Joža strah otrok. Sam pa je vedno pravil, da se njega pri Savi nihče ne boji. Otroci da se kar zaletavajo okrog njega in da ga prosijo, skoraj na kolenih prosijo, češ, Joža, še mene, Joža, pa še mene!

»Joža, malo me pcingaj, Joža, malo me pcingaj!«

Kaj je hotel s tem pcinganjem storiti, vam res ne vem povedati. Morebiti je hotel reči, da ga otroci prosijo, naj jih malo poguglje, morebiti, da jih malo poziblje ali malo poučeka. Naj bo ta reč kakor hoče, nam, ki nismo bili od Save doma, nam Joževa ljubezen ni šla nič prav v glavo in še manj k srcu.

Spominjam se: bil je pozen jesenski dan, ko smo jo mahali šolarji iz šole. Prav tam na Nandetovem klancu je bilo. Kar se prikaže pred nami šolarji kosmata in grda postava savskega Joža.

Pozdravil nas je s svojim: »Te ujamem, te oskubim, te snem.« Potem pa pove na ves glas: »Zadnji bo moj!«

Skušali smo se mu izmuzniti, toda po vseh pravilih je eden moral biti zadnji. In tisti revež je bil najmanjši med nami, pa ne najbolj prazne glave, Koširjev Matevž.

Nekaj časa je Joža nesel reveža, nekaj časa se mu je zvijal v njegovem naročju, pa jo je kar kmalu veselo pripihal za nami.

»Ali si mu ušel?« smo ga radovedno spraševali.

»Ušel? Ali si trapast? Saj me je moral izpustiti.«

»Moral? Zakaj pa?«

Matevž je imel pri sebi buciko in ta ga je rešila. Ko se je kolikor toliko rešil kosmatinovega objema in prijema, je skrivaj potegnul buciko in Joža prav pošteno zbodel v stegno.

»Krota, žaba mala, kaj pa me pikaš!« se je zadrł Joža in popustil Matevža. Matevž pa je hitro popustil svoje bodalo in pobegnil, preden je mogel Joža najti buciko v Matevževih rokah.

Brakunov Tone je bil cvet in seme vseh vaških otrok. Pred njim ni bilo varno sadje po vrtovih, ne kurja jajca po gnezdih, kramarjem je ob tržnih ali semanjih dneh kradel sladkarije, tako da je prišel za-

radi tega celo v pregovor med vaškimi paglavci, ki so ga takole nagnali:

Zato si Tone,
ker kradeš bonbone.

Ali so ga ravno zaradi tega krstili za Toneta, bo težko dognati, ker je prihodnost po božji naredbi ljudem prikrita. To je pa resnica, da je Tone res rad lizal bonbone, naj jih je že ukradel kramarjem

ali je doma pouzmal denarce in jih spremenil v trgovini v bonbone, toliko dobrega srca je pa tudi bil, da jih je rad delil med svoje prijatelje. Tudi to je znano, da je doma imel vse polno potuhe. Stari oče je zagovarjal pred mladima dvema njegovo nedolžnost, mlada dva sta branila in zagovarjala pred staro materjo njegovo objestnost in razposajenost, da je tako plevel njegove hudobije svobodno rastle in se razraščale v neskončnost.

Jožu ni ostala prikrita mladostna zloba Brakunovega Toneta. Menda mu je mlada Brakunka ob neki priliki potožila in ga skrivaj naprosila, naj pride s svojo divjo in kosmato postavo preganjat Tonetovo razposajenost.

»Te ujamem, te oskubim, te snem.«

S svojim običajnim pozdravom se je pojavil Joža nekega dne na pragu Brakunove hiše.

»Ravno prav, da si prišel,« ga je nagovorila mama, »boš tegale našega navihanca malo v roke vzel.«

»Bom, bom, bom,« je obetal Joža.

»Kar malo popridigaj mu,« je želela mama.

In Joža je zastavil svojo besedo.

»Ali bi ti hotel iti z mano?« je poizvedoval od Toneta.

»Ne!« je odvrnil Tone še s precejšnim pogumom.

»Pa pravijo, da premalo ubogaš. Taki, ki ne znajo ubogati, morajo z menoj, da se pri meni nauče pokorni in pridni biti.«

»Saj ubogam,« se je pral in opravičeval Tone.

»Ali si včeraj ubogal?« je hitro zaprašal Joža, čeprav ni vedel ničesar o Tonetovi včerajšnji nepokorščini. Tonetu je kar sapo zaprlo: obmolnil je.

»Molčiš?« je poudaril Joža, »molčiš in molče govoriš, kako si včeraj ubogal. Če ne boš ubogal, boš pa šel z mano,« mu je začel s svojo pridigo, kakor jo je že nešteto krat ponovil po raznih hišah.

»Ko boš šel, boš moral reči atu in mami, bratom in sestram: 'Z Bogom'. Potem boš dejal, 'z Bogom' sv. Juriju v farni cerkvi, voščil boš, 'z Bogom' sv. Duhu v svetoduški cerkvi, posloviti se boš moral od sv. Janeza Krstnika na Suih, od sv. Gabrijela na Planici, od sv. Uršule v Pevnu in od same Matere božje v Črngrobu. Od vseh se boš moral kar najlepše posloviti.«

Tone je poslušal besedo, v obeh se mu je začelo bliskati, gledal je okrog sebe, kje bi bilo mogoče najti kakšno rešilno bilko. Rad bi se bil izmuznil kosmatemu Jožu, če bi se bilo kako dalo.

»Mama! Lačen sem, ali smem iti po kruha?« je poprosil mamo.

»Samo, da boš kmalu nazaj!« je odgovoril Joža mesto mame.

Tone jo je udril, kakor tisti, ki je rekel: »V begu je rešitev.« Ko je bil zunaj, ni bil nič več lačen, nič več žejen, samo pobrigal se je, kje stoji hlev. Na hlevu so pa otepi in v otepih je varno skrivališče, tam ga ne bo nihče našel, pa četudi ves ljubi božji dan stikujejo za njim.

Sosedovemu Janezu so se vedno bolj bližali dnevi nove maše. Joža si je lastil dober kos zaslužnja, da je pripomogel študentu do lahkega in častitljivega duhovskega stanu. Zato je že najmanj eno leto prej vohal in stikal okoli njega in skušal dognati, »kdaj bo imel«. Kdaj, katero nedeljo bo nova maša in kdo bo povabljen.

Liste zadnje velikonočne počitnice se je pa zvičajno približal, danes bi rekli, pritihočeval se je na novomašnikov dom s hinavskim vprašanjem: »Ali boš letos že imel?«

»Letos pa!« se je pohvalil Janez.

»Torej boš? Vseeno si me poslušal. Lahko si mi hvaležen.«

Na vso moč je čakal pohvale, češ ti si mi s svojo besedo pokazal na pravo pot, na vso moč je čakal povabila na novo mašo. Kar popadel bi bil za besedo, Janez pa se ni hotel izreči.

»Vidiš, prav imaš, ker si me poslušal,« se je laskal bogoslovcu.

»Vsaj včasih boš molil tudi zame, ali ne?«

»Seveda bom, to pa že, to pa že.«

»Vidiš, molil boš. Veš, jaz sem bil svoje dni vojak. Ali meniš, da smo pri vojaki kaj molili? Nič! Kleli smo. Kleli, da se je kar ogenj kazal.«

»Joža!«

Poklicala ga je novomašnikova mati.

»Joža! Naša dekleta se že menijo o novomašnih oblekah, pa te prosijo, da bi jim kaj lepega povedal, kako naj se postavijo.«

»Mhm!« je zamrmral Joža in pustil bodočega novomašnika samega, naj razmišlja o svoji najbližnji bodočnosti.

»Ohohoho, Joža,« ga pozdravi trop veselih deklet, »pridi, nam boš kaj lepega povedal!«

»Le povej jim, Joža, avšam avšastim, kar jim gre.«

Dekleta so namreč reševale silno važno življenjsko vprašanje, kako naj bi bile za novo mašo oblečene, da bi bile vse v kolikor mogoče enakih oblekah.

»Joža, kar povej jim, tisto o 'granerah' jim povej.«

Joža je namreč kot pridigar nemalokrat grmel tudi zoper žensko obleko. Vse ledine so poznale tisto njegovo besedo o 'granerah'. Granera je bila namreč svojčas potreben ali nepotreben okrasek k ženskim oblekam. Njegovo grmenje so dekleta že davno znale na pamet. A vendar so rade še slišale tisto njegovo že tolikokrat preslišano grožnjo: »O, ve, krščanske hčere, pustite, prosim vas, tiste preklete granere, saj veste, da iz vsake gube gleda na vas devet peklenščkov!« Komaj je končal svojo besedo, že je pritekel Grdinov pastir s poročilom, da ga vabi v hišo bogata Grdinova gospodinja. Komaj je imel časa, da se dostojno poslovi od novomašnika in od družic, tako ga je vleklo k Grdinovim.

»To pa vam povem, da na novo mašo bom prišel, če me vabite ali če me ne. Zakaj, če bi mene ne bilo, bi letos v vaši vasi in v vaši fari ne bilo nove maše.«

S tem vabilom ali z grožnjo, kakor se vzame, jo je Joža odkuril h Grdinovim. Medpotoma pa je na tihem in skrivnem premišljeval, kakšno prošnjo bi predložil Grdinovi mami.

»O Joža!« ga je nagovorila, »veš, prav želela sem te spet enkrat videti, zato sem poslala pote. Mi boš po dolgem času spet kaj povedal.«

»Mhm!« je zagodel Joža sam vase in se delal, kakor bi premišljeval nekaj strašno važnega. Potem pa je dal od sebe: »Veš kaj, eno srajco mi daj!«

»Srajcoooo!« se je zategnil obraz sosedu. »Srajce pa nimam.«

»Srajco na vso moč potrebujem. Na sosedovo novo mašo bi šel, pa ravno nobene srajce nimam.«

»Za novo mašo se ti bo srajca že desetkrat umazala, zanjo boš drugod poprosil. Meni boš pa kaj povedal, ker toliko veš. Nekaj ti bom že dala, nič ne maraj!«

Joža je zvijačno pomežiknil, stopil k durim in začel s svojo besedo. Mogočno se je razkoračil in začel:

»Ti bogatin ali bogatinka, toliko imaš srajc, da še sam ne veš, koliko. Če te pa siromak zanjo poprosi, pa praviš, da nimaš nobene. Ali misliš, da boš na vse veke živel? Tudi zate bo prišel sodni dan kakor za reveža. Takrat boš pa ti za revežem srajco nosil in mu jo ponujal, revež te pa še pogledal ne bo, niti ne bo hotel vzeti tvoje srajce. Kako bi te pogledal, ko bo pa sam imel vsega dosti!«

Tako je šla beseda naprej, bogata Grdinova mama se je pa na tihem izmotala iz hiše in mu je srajco prinesla.

O, kadar je hotel, je tudi Joža znal poprijeti siromaka ali bogatina, nič se ni oziral ne na desno ne na levo. Kdor varčuje z jezikom, ta kruha strada ali pa srajce nima. Tudi Joža je poznal to in tako modrost.

Meseca maja tistega leta je bilo pred novo mašo sosedovega gosпода. Ženske, ki so delale v ledinah na polju, so začele govoriti, da se Joža, stalen gost naših ledin, od nobenega kraja več ne prikaže. Ali je bolan ali kaj mu je? Saj se je vendar tako veselil priti na novo mašo.

Pa se je raznesla po vaseh novica, da so Joža potegnili mrtvega iz Save.

Otroci so si oddahnili ob tej novici. Nekatera pobožna duša pa je pomolila zanj nekaj očenašev, da bi mu bil Bog v nebesih milostljiv. Saj mu je hotel služiti pri oltarju, na prižnici in v cerkvi, pa ni mogel premostiti ovir in zaprek, ki so tiste dni vodile in peljale do zaželenega cilja.

Franeka Zupančič

Marijina grlica

Ilustriral Fr. Uršič

Devica je sedela pod palmo kraj vodnjaka blizu mesteca Menti in tkala haljo ljubljenu Detetu.

Mali Egipčani so se igrali, delali iz ilovice ptičke, vrabee, vrane in druge ptičke, okorne, enolične, vegaste. Toda ugajali so jim in razpostavljali so jih ob vodnjaku.

Izzivali so malega Jezusa, naj naredi še on kaj lepega.

Jezušček je vzel glino in takoj oblikoval dvoje grlic. Bili sta lični, ljubki, nežni in vsi dečki so ju občudovali. Marija sama je rekla:

»Škoda, da nista živi!«

»Mamica,« je del deček, »zgodi se tvoja volja!« in dihnil v ilovnati ptički. Že sta bili belosrebrni, s črnim paskom ob vratu, rožnatih nožic in kljunčkov in čudovito blestečih oči. Razprostrli sta peruti in zagrulili.

Krdelce otrok je bilo začudeno. Potem so zarajali okrog vodnjaka.

Ena izmed grlic je zletela in sedla božji Materi na ramo; vsa srečna je trepetala...